

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך לח, תשמ"ז

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

עברית מדוברת בקרב הנוצרים

ב"עולם החדש" זכתה העברית להוקרה רבה בקרב הנוצרים הראשונים, שהגיעו אליה מאירופה בראשית המאה הי"ז והתיישבו בניו-אינגלנד. דבקותם בעברית נבעה לא רק מהיותם פוריטנים חדורי אמונה דתית בתנ"ך, אלא גם משום שספר זה שימש להם מדריך בחיי יום-יום שלהם, עד שראו את המתרחש לנגד עיניהם באספקלריה של התנ"ך: המלך ג'ימס הראשון היה להם כפרעה, אמריקה – כארץ כנען, והאוקיינוס האטלנטי כים סוף; את מצבם ראו כ"עבדות מצרים" ועל וושינגטון ואדמס דיברו כעל משה ויהושע⁵.

מאחר שמהגרים אלה (הפוריטנים) סברו, שהעברית היא אֵם הלשונות, ושידיעתה עשויה לסייע לכל לימוד⁶, נראה אפוא, שהגיעו למסקנה, שרק באמצעות המקור העברי של התנ"ך יוכלו לקלוט את דברו האמיתי של האל⁷. לכן לא מפתיע, שרבים מהם

5. כץ, א". "מקומה של השפה העברית במכללות של ארצות הברית בעבר ובהווה", ספר היובל של אגודת המורים העברים בניו-יורק וסביבותיה (ערך: צ', שרפשטיין), ניו-יורק, תש"ד, עמ' 90.

6. Miller, P. and J.H. Thomas. *The Puritans*, New York: American Book Co., 1938, p. 698.

7. מאחר שהם האמינו במקורה האלוהי של העברית, אין להתפלא, שהאמינו גם בהשפעתה התראפֵיטית (המרפאה) של העברית. כך, למשל, סיפרו על אילם, שלא יכול להוציא מפיו מלה, עד שיעצוהו לנסות לדבר עברית. לא עברו ימים רבים, והאילם היה עברי מצוין (ניומן, א"א. "השפעת התנ"ך על חיי אמריקה", הדואר, שנה 16, גיליון 32, ט"ז בתמוז תרצ"ז, עמ' 536).

למדו עברית כדי לקרוא בה, והיו שלמדו עברית גם כדי לכתוב בה, ואחדים – גם מקרב המוני העם ולא רק מן המנהיגים⁸ – טרחו להשיג כושר דיבור עברי בלשון הקדושה⁹.

יחסם זה לעברית מסביר גם את העובדה, שלמושבותיהם נתנו שמות עבריים של מקומות הנזכרים בתנ"ך, כמו: בית-אל, בית-לחם, גושן, חברון, לבנון, ציון, שלם ועוד¹⁰; וגם לצאצאיהם נתנו שמות מקראיים¹¹. טבעי אפוא, שאחר שחרור שלוש עשרה המושבות מעולה של אנגליה הציעו חברים אחדים של הקונגרס

8. "כן אנו רואים את נשינו האנגליות, לפעמים בזמן מועט ובהתאמצות מועטה, כשהן נעשות מומחיות בה" (בלשון). שם.

9. חומסקי, ז'. הלשון העברית בדרכי התפתחותה, ירושלים: מס, 1967, עמ' 277.

10. במחקר אחד התברר, שעל מפת ארה"ב נמצאים כאלף שמות מקראיים (פֶּדְרֻש, ש'. הלשון העברית בישראל ובעמים, ירושלים: מוסד הרב קוק, 1967, עמ' 175). בחגיגת יובל המאתיים של קהילת "מקווה ישראל" בפילאדלפיה הרצה נשיא אוניברסיטת יל על העברית במוסד זה. בדברו על ראשוני המהגרים ויחסם האוהד לעברית אמר לגבי שמות מקראיים ליישובים בארה"ב: "העיפו עין על שמות הערים במדינות קונקטיקט שלנו: כנען, שרון, חברון ושלם" (טשארלס, סימור, "עברית ביל", הדואר, שנה 20, גיליון י"ב, י"ח בסבת תש"א, עמ' 188).

11. נשיא יל, טשארלס סימור, העיר בנדון, שרשימת השמות של נשיאי יל ב-150 השנים הראשונות לקיומה נשמעת כאוסף של שמות האבות והנביאים: אברהם, שמואל, אלישע, נפתלי. עזרא, ירמיהו. כך היה עד בחירתו של תאודור דוואיט וולסי בשנת 1846 (ראה בהערה הקודמת, שם). יש להעיר, שהם לא נרתעו גם משמות נדירים ואפילו מוזרים, כמו שמו

להמיר את האנגלית בעברית, ולקבוע לשון זו כלשונה הרשמית של הרפובליקה החדשה¹². וגם אם אין הוכחות חותכות להצעה זו¹³, מכל מקום העובדה, ששמועה כזאת הופצה, ואף נתקבלה באותו דור כהגיונית, יש בה לציין את היחס הנלהב לעברית, שגילו מייסדי המושבות הראשונות ב"עולם החדש".

האנייה הראשונה "מייפלֶאור", שהגיעה מאירופה לחופי פלימות בשנת 1620¹⁴, הביאה אתה את חלוצי העברית ב"עולם החדש". ויליאם בראדפורד (1590–1657), שידע לשונות שונות, אך התעמק בעיקר בעברית¹⁵, וויליאם בריסטר (1566–1644), שדיעתו בעברית

הסמלי של אחד הבנים של הנביא ישעיהו "מהר שלל חש בו" (ח, ג). וכן סיפרו על פוריטן אחד שקרא לכלבו "כאשר" על יסוד הנאמר בשופטים: "כִּאֲשֶׁר יֵלֶק הַכֶּלֶב" (ו, ה). פֶּדֶרבוֹשׁ (הערה 10), עמ' 174.

12. Mencken, H.L. *The American Language*, New York: A.A Knopf, 1936, p. 79.

13. Katsh, A.I. "Hebraic Foundations of American Democracy", in: *The Hebrew Impact of Western Civilization* (Editor: D.D. Runes), New York: Philosophical Library, 1951, p. 30.

14. זילברשלג, י'. "ראשיתה וראשונותה של עברית באמריקה", הגות עברית באמריקה, כרך א', ברית עולמית והוצאת יבנה, 1972, עמ' 15.

15. *Publications of American Jewish Historical Society*, Vol. 20 (1911), p. 32 (ולחן לשם קיצור: PAJHS). ראוי להעיר, שעל מצבת קברו בבית הקברות הישן בפלֶמוֹת, נחקקו 3 תיבות עבריות, שנישטטשו במרוצת הזמן. התיבה הראשונה היא כנראה "ה'" והאחרונה כנראה "חיי". לתיבה האמצעית, שאינה ניתנת לזיהוי, הוצעו הצעות אחדות: אור, צור, וגם: מעוז. ההצעה האחרונה מתבססת על העובדה, שהפוריטנים שאבו השראה מספר

הייתה מושלמת יותר משל בראדפורד¹⁶. הדובר עברית הראשון, שהגיע לבוסטון בשנת 1633, היה ג'ון קוטון (1585–1652), שנאמר עליו, כי "ידע עברית היטב והיה מסוגל לדבר בה בקלות"¹⁷.

לימוד אינטנסיבי של עברית היה קיים באוניברסיטאות הראשונות, שהוקמו בצפון אמריקה. הראשונה שבהן, שנוסדה בשנת 1636 והנודעת היום בשם "אוניברסיטת הארווארד", הציעה את הלשון העברית כנושא לימודי. נשיאה הראשון, הנרי דונסטר (1612–1659)¹⁸, כלל את העברית בתכנית הלימודים, ואף כפה את

"התהילים". לפי זה חקוקות התיבות: "ה' מעוז חיי" (תהילים כז, א), עיין על

כך: Philipson, D. "The Hebrew Words on The Tombstone of

Willaim Bradford", *PAJHS*, Vol. 22 (1914), p. 36

יש להעיר, שנוצרים מעריצי לשון-הקודש חשבו להם לכבוד, ואולי גם מעין מצווה דתית לחקוק על מצבותיהם כתובת עברית (פֶּדְרָבוּשׁ, הערה 10, עמ' 162).

16. הערה 14, עמ' 19. בספרייתו העשירה נמצאו: ספר דקדוק עברי ומילון עברי

(שם). ברור, שבין המתיישבים הפוריטנים היו עוד יודעי עברית. שמות

נוספים אצל פֶּדְרָבוּשׁ (הערה 10, עמ' 174).

17. Pool, D. de Sola. "Hebrew Learning Among the Puritans of

New England Prior to 1700", *PAJHS*, Vol. 20 (1911), p. 36.

18. הוא נתמנה לנשיא האוניברסיטה ב-27 באוגוסט 1640 (הערה קודמת, עמ'

38). הוא ערך מחדש את תרגום תהילים (*Bay Psalm Book*), שנוכר להלן

(הערה 28), כדי להוציא מהדורה ספרותית משופרת, שפורסמה ב-1651, עיין:

PAJHS, Vol. 20 (1911) p. 43.

התלמידים לקרוא את התנ"ך במקורו העברי וגם להתאמן להרצות בשלוש השפות הקלאסיות: עברית, יוונית ולאטינית, בנוסף על הרצאות בלשון-האם שלהם¹⁹. בטקס הסיום של שנת הלימודים הייתה נהוגה גם הרצאה בעברית. אחת ההרצאות הראשונות בעברית (בשנת 1642) הייתה על הנושא: "עברית – אם הלשונות"²⁰. מסורת זאת של הרצאה עברית בטקס סיום שנת הלימודים נמשכה עד שנת 1817²¹. מאחר שהונהגה מסורת זאת, יש להניח, שלפחות חלק מן המאזינים הבין לשון זאת²².

לימוד העברית ב"עולם החדש" הוחדר לא רק לאוניברסיטאות. נעשו ניסיונות אחדים לכלול את לימוד העברית גם בבתי-ספר נמוכים²³. לדוגמה: במאה הי"ז לימדו עברית בבית-ספר תיכון בבוסטון. וג'ון דאוונפורט, חובב עברית מושבע וחברו של ג'ון קוטון, היה פעיל בהכללת לימוד העברית בבית-הספר הציבורי הראשון בניו-הייבן; וידוע, שהמורה הראשון לעברית במוסד זה נתמנה ב-28 במאי 1660²⁴.

19. הערה 14, עמ' 25. על ספר התנ"ך שלו חתם שמו בעברית, כך: "הנריה דונסטר" (פדרבוש, הערה 10, עמ' 174).

20. הערה 14, עמ' 25. באותה שנה הציעה האוניברסיטה נושא זה ועוד 2 נושאים על העברית לדיסרטציות למסיימים: 3 נושאים על העברית ו-3 על השפות הקלאסיות (1 על יוונית, 2 על לאטינית).

21. הערה 5, עמ' 94. 22. הערה 9, עמ' 288. 23. הערה 13, עמ' 28.

24. Newman, L.I. *Jewish Influence an Christian Reform Movements*, Now york: Columbia University Press, 1925, p. 636.

על חלוצי העברית הנ"ל יש להוסיף שלושה דורות של בני משפחת מאתר (Mather), "הדרשנים" המפורסמים, שהיו כמרים ותאולוגים, ובתקופתם נחשבו למנהיגי הציבור ולמכווני החיים האינטלקטואליים. בני משפחה זאת שלטו היטב בעברית, והיו בקיאים לא רק ברובד המקראי של הלשון, אלא גם בספרות הרבנית²⁵. ומתוך אהבתם הרבה לעברית דאגו להעמיד לשון זו על בסיס איתן בחברתם הנוצרית.

ראש המשפחה, ריצ'רד מאתר (1596–1669), עזב את אנגליה בשנת 1635, הגיע לבוסטון, ושם שימש כל חייו ככומר. בעזרת עמיתיו המלומדים, בעיקר ג'ון אֵליוט ותומס ולד²⁶, פרסם את הספר המודפס הראשון על אדמת אמריקה הצפונית²⁷, שהיה תרגום של ספר תהילים המקראי²⁸.

25. הערה 9, עמ' 278.

26. הערה 5, עמ' 93. הערה 17, עמ' 37. זילברשלג ציין, שבתרגום זה השתתפו עוד מומחים (הערה 14, עמ' 20 – הערה 45).

27. הערה 9, עמ' 278. אולם לשם הדיוק יש לציין, שקדמו לספר זה פרסומים קצרים יותר, שאינם בגזר ספר. עיין: 37 p. (1911) Vol. 20. *PAJHS*.

28. שם הספר המתורגם: *Bay Psalm Book*. הוא הוכן לשימוש בכנסיות של המושבות האמריקניות הראשונות. בהקשר זה ראוי להעיר, שספר ראשון ללימוד עברית, שנדפס באמריקה הצפונית, הופיע בשנת 1735 ("דקדוק לשון עברית"). את הספר חיבר המומר יהודה מוניש (1683–1764) לתלמידיו בהארווארד (הוא החל ללמד שם ב-1722, לאחר שהתנצר כדי לקבל את המשרה הזאת). כתב היד היה מוכן בידו כבר ב-1726, ולא ברור מדוע הספר הופיע רק 9 שנים לאחר מכן (קליין, א'. "תולדות ספרי לימוד לבתי הספר

ריצ'רד חיינך את בנו אינקריז (1639–1723)²⁹ לפוריטאניזם טהור, דהיינו: לעשות את רצון האל, כפי שהוא בא לידי ביטוי בתנ"ך. וכדי להבין כהלכה את רצון האל לימד ריצ'רד את הלשון העברית לבנו אינקריז. גם אינקריז, כאביו, היה כומר, ובשנות בגרותו שימש נשיא אוניברסיטת הארווארד (בשנות 1685–1701). גם הוא, כאביו, דבק בעברית לאהבה אותה ושלט בכל רובדי הלשון, כמוכח מפתביו, הכוללים מובאות מן התלמוד, המדרשים, הקבלה ומדברי רס"ג, רש"י, הראב"ע, אברבנאל, הרמב"ם, ר"ד קמחי ואחרים³⁰.

היהודיים באמריקה, שבילי החינוך, סתיו תשי"ז, עמ' 26–27). הספר העברי המקורי הראשון, שפורסם בצפון אמריקה, היה חיבור על פרקי אבות. שם החיבור "אבני יהושע" מאת יהושע בן מרדכי פאלק, ניו-יורק, 1860 (מיקלישנסקי, י"ק. תולדות הספרות העברית באמריקה, ניו-יורק: עוגן, 1967, עמ' 13). המחבר הגיע לאמריקה בשנת 1858.

29. "אינקריז" הוא תרגום של השם העברי "יוסף". הפוריסטים נהגו לתת לבניהם שמות עבריים (ראה לעיל, הערה 11), אך גם תרגומים של שמות עבריים (ראה: גלן, מ"ג. "אלה שמות בני ישראל – באמריקה", ספר הדואר תרפ"ב–תשמ"ב, ניו-יורק: ההסתדרות העברית, תשמ"ב, עמ' 13–14).

30. הערה 17, עמ' 58. חוקר זה סבור, שהמובאות הללו אינן מוכיחות על ידיעה במקורות העבריים, משום שהן לקוחות מחיבורים של חוקרים אירופיים שכתבו לאטינית (שם, עמ' 78–80). לדעתו, המלומדים בניו-אינגלנד לא הכירו את הספרות הרבנית במקורה, וידעו עליה מעט מאוד (שם, עמ' 80), אך אין זו הדעה המקובלת.

אינקריז שלט גם בדיבור עברי, ובאירועים אחדים בהארווארד נהג לשאת נאומים בעברית³¹. עדות על כך – וגם על נאום עברי של בנו נתנאל (1689–669)³² – מצויה ביומנו של שופט בית-המשפט העליון שמואל סְעוּל (1652–1730)³³: "יום רביעי, 1 ביולי 1685. יום הסיום... מלבד הוויכוחים יש ארבעה נאומים: אחד בלאטינית, ע"י מר תומס דודילי, שניים ביוונית ואחד בעברית ע"י נתנאל מאתר"³⁴. והנשיא אינקריז מאתר נאם בעברית אחרי מתן התארים³⁵. עדות זאת מאמתת ידיעה ממקור אחר, שעלה בידי אינקריז לעורר גם בבנו נתנאל אהבה לעברית ורצון לשלוט בה היטב ובכלל זה בדיבור. ואמנם על דבקו של נתנאל בעברית נודע לנו מעדותו של אחיו קוטון (1663–1728). הוא סיפר, שנתנאל, אחיו הצעיר, ידע עברית על בוריה ושלט גם בספרות הרבנית³⁶. נתנאל היה בעל כישרונות מופלגים. בהיותו בן 12 נתקבל כסטודנט לאוניברסיטת הארווארד, וסיים את לימודיו בה בהיותו בן 16³⁷.

31. הערה 13, עמ' 28.

32. הוא היה מוכשר מאוד, ולא האריך ימים, נפטר בגיל 20, ראה: *PAJHS*, Vol. 20 (1911), pp. 55–56.

33. הוא ידע עברית כתלמיד ממוצע של הארווארד (שם, עמ' 52).

34. הערה 5, עמ' 93.

35. הערה 17, עמ' 51. "ביום הסיום היה מחלק התעודות ונותן התארים בעברית" (כץ, א"י. "הלשון העברית בחיי התרבות של אמריקה", הדואר, שנה 22, גיליון 21, י"ט באדר ב' תש"ג, עמ' 350).

36. הערה 17, עמ' 56. 37. שם, עמ' 55.

גם קוטון, שהיה אישיות חשובה ביותר בדורו³⁸, היה קשור ללשון העברית מילדותו. בהיותו כבן 11 וחצי למד דקדוק עברי³⁹. בגיל 12 התקבל להארווארד וסיים את לימודי התואר הראשון בהיותו בן 16⁴⁰. הוא האמין אז במוצאן האלוהי של הנקודות בכתב העברי, ונאם על כך בטקס הגמר שלו⁴¹. ידוע, שקוטון קרא את התנ"ך במקורו העברי, ואף נהנה מכך מאוד⁴². הוא העיד על עצמו, שידע עברית ידיעה יסודית, ושרכש ידיעה טובה גם בספרות התלמודית⁴³. מעניין להעיר, שהוא טען, שלימוד העברית היה לו קל מלימוד כל לשון אחרת – וזאת למרות העובדה, שבדורנו טוענים יהודים רבים, שלימוד העברית קשה ביותר⁴⁴. מאחר שגם נוצרי אחר (סטיילס, שהיה נשיא אוניברסיטת יל, כפי שנראה להלן)

38. שם, עמ' 51.

39. במקור אחד נאמר, שהיה לאחר גיל 11 (PAJHS, Vol. 20, p. 65).

40. הערה 17, עמ' 66.

41. לאחר שהתעמק בנושא זה, שינה את דעתו בנדון וסבר, שהמקור האלוהי הוא רק של העיצורים, אך לא של התנועות (שם).

42. הערה 14, עמ' 24.

43. Friedman, L.M. *Jewish Pioneers and Patriots*, Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1955, p. 96.

44. PAJHS Vol. 20 (1911), p. 72. על "ההסכמה הכללית" אצל יהודים (כולל מחנכים) לגבי קושיה של העברית ראה בספרי: הבנת הנקרא בסידור ובמקרא, ירושלים: המחלקה לחינוך ולתרבות תורניים בגולה של ההסתדרות הציונית 1984, עמ' 25–38.

טען אף הוא, שלימוד העברית היה לו קל מלימוד כל לשון אחרת⁴⁵, עלינו לקבל את דעת המומחים, שהמניע ללימוד הוא גורם קובע בהערכת מידת הקושי של לימוד לשון כלשהי.

את אהבתו לעברית העביר קוטון לבתו הבכורה, קתרין. הוא לימד אותה לקרוא עברית בשטף⁴⁶. אהבתו לעברית באה לידי ביטוי בשיבוץ מלים עבריות בכתביו. לדוגמה: בהקדמה לאחד מספריו (Magnali Christi Americana) פתח בראשי התיבות "איי"ה" (אם ירצה השם). כותרת פרק בספרו היא הצירוף העברי "בעלי נפשות"⁴⁷. בספר אחר אנו מוצאים שיבוצים עבריים אלה: אנשי מופת, חסידים ראשונים, באהבה ויראה, ועוד⁴⁸.

הוראת עברית הייתה נהוגה גם באוניברסיטת יל, שנוסדה בשנת 1701. וגם בה היה לימוד זה בתחילתו חובה על הסטודנטים. עזרא סטיילס (1727–1795), שכיהן כנשיא האוניברסיטה הזאת בשנים 1778–1789⁴⁹, לימד עברית כל תקופת נשיאותו וחייב את כל

45. להלן, הערה 62. 46. הערה 43, שם.

47. הערה 17, עמ' 67. 48. שם.

49. כשנת נשיאותו הראשונה יש המציינים את 1777. כך נהג כץ (הערה 5, עמ' 25) וכך גם זילברשלג (הערה 14, עמ' 33). אחרים ציינו את שנת 1778. כך טשארלס, סימור (הערה 10, עמ' 188) וכך גם בריקמן, ו"ו ("יחסו של בית הספר היהודי היומי אל בית הספר הציבורי האמריקני בפרספקטיבה היסטורית", הגות עברית באמריקה, כרך ג', ברית עברית עולמית והוצאת יבנה, 1974, עמ' 345). שוני זה בתאריך נובע לדעתי מתהליך בחירתו לנשיא יל. הוא נבחר ב־6 בנובמבר 1777, אולם הוא קיבל את התפקיד ב־18 במארס

תלמידי השנה הראשונה ללמוד עברית⁵⁰. סטיילס ראה עצמו יורשו של עזרא הסופר על אדמת אמריקה. אחת מהרצאותיו בעברית, בטקס סיום שנת הלימודים 1781⁵¹, התבססה על פסוק בספר עזרא: "כי עזרא הכין לבבו לדרש את תורת ה' ולעשת וללמד בישראל חק ומשפט" (ז, י). אהבתו הרבה לעברית מתגלה גם בעובדה, שנתן לצאצאיו שמות עבריים: יצחק, רות, קציעה, עזרא⁵².

סטיילס היה חובב עברית מושבע. "לימוד העברית נראה בעיניו לא רק מקצוע עיון פורמאלי או אמצעי מועיל לאיש-הדת המקצועי, אלא הוא ראה את העברית כיסוד חשוב בחינוך הליבראלי, כמפתח לאוצר בלום של דעת, המאפשר לו לאדם הבנה באחד מצדדיה המצוינים ביותר של התרבות האנושית"⁵³. ואמנם מיומנו של סטיילס מסתבר, שהוא האמין, כי חינוכו של האדם אינו שלם ללא ידיעה טובה של הלשון העברית⁵⁴.

1778 (ונסע לניו-הייבן והוכתר רשמית לנשיא רק ב-8 ביולי 1778). עיין על Willner, W. "Ezra Stiles and the Jews", *PAJHS*, Vol. 18: כך: 120 (1900).

Kohut, G.A.K. *Ezra Stiles and the Jews*, Selected Passages from his Literary Diary Concerning Jews and Judaism, New York: Philip Cowen, 1902, p. 104.

51. הערה 13, עמ' 25. 52. הערה 14, עמ' 33.

53. ששארלס, ס' (הערה 10), עמ' 189.

54. הערה 50, עמ' 6. סיפרו עליו, שכאשר תרגל עברית עם תלמידיו, אמר להם, שהוא יתבייש, אם בוגר כלשהו של יל היה בור בעברית, כאשר יגיע לשמים (הערה 13, עמ' 25).

את שורש יחסו המיוחד לעברית הסביר סטיילס בשמו העברי, עזרא. לדבריו זה היה המניע הראשון שלו להתעניין בעברית⁵⁵. בבגרותו שימש זמן מה ככומר⁵⁶, אך הדבר לא מנע ממנו מלהתקרב אל היהודים, שכן גם אז ביקר בבית-הכנסת היהודי שבניו-פורט⁵⁷ בשבתות ובחגי ישראל. שם התיידד עם החזן יצחק טורו (1737–1784)⁵⁸, וממנו למד, בהיות סטיילס כבן 40⁵⁹, את יסודות הלשון העברית, והוא התקדם בלימוד זה בקצב מרשים.

55. גלן (הערה 29), עמ' 13. 56. *PAJHS* Vol. 8 (1900), p. 120.
57. בית-כנסת זה שבמדינת מרילנד נוסד בשנת 1763. משנת 1946 הוא נחשב לאתר היסטורי של ארה"ב (הערה 14, עמ' 33). ביומנו תיאר סטיילס את בניין בית-הכנסת ואת טקס חנוכת הבית (שפירא, י'). "שיבת ציון" בארצות הברית במאה התשע עשרה", הגות עברית באמריקה, הערה 49, עמ' 252.
58. יצחק טורו למד בבית מדרש לרבנים באמסטרדם והגיע לאמריקה ב-1760. תחילה ישב בניו-יורק ועם פתיחת בית הכנסת בניו-פורט (1763) עבר לשם ושימש חזן. ראה: *Pilch, J. (Editor). A History of Jewish Education in the United States*, New York: American Association of Jewish Education, 1969, p. 8. יש לציין, שבימים ההם (וכך היה עד 1800) שימשו החזנים גם כמורים, שהקנו את יסודות היהדות לילדים של בני הקהילה, ראה: *Dushkin, A. Jewish Education in New York City*, New York: The Bureau of Jewish Education, 1918, pp. 40–41.
59. בנו של יצחק טורו, יהודה (1775–1854), היה סוחר ונדבן ידוע. מכספי עיזבונו הקים משה מונטיפיורי את השכונה "משכנות שאננים" (1860) מחוץ לחומות העיר העתיקה (ראה: טריואקס, י' וא', שטינמן. ספר מאה שנה, ת"א, 1938, עמ' 37–38).
- הערה 50, עמ' 14.

במאי 1767 החליט ללמוד עברית, כשידע עשר אותיות מן הא"ב העברי⁶⁰. בתוך שנה אחת בלבד עלה בידו, בהדרכת יצחק טורו, לתרגם שלושה ספרים מן התנ"ך: בראשית, שמות ותהילים⁶¹. את הקצב המהיר כל כך בלימוד העברית הסביר סטיילס בעובדה, שקל ללמוד עברית בהשוואה ללאטינית או לכל לשון אירופית⁶². סטיילס המשיך ללמוד עברית, ובתוך זמן לא רב שלט בלשון זו – לא רק בקריאה ובכתיבה, אלא גם בדיבור, "והיה משתמש בה בכתב ובעל-פה ברהיטות ובצחות, שלא היו מצויות גם באותו הזמן"⁶³.

את מאמציו לשלוט בעברית ובתרבותה אנו מגלים ביומנו של סטיילס, שהתחיל לכתוב בו ב־1 במאי 1769, והמשיך בכך עד ימים אחדים לפני מותו (6 במאי 1795)⁶⁴. יומן זה, המשמש מקור חשוב גם לחיי היהודים באמריקה הצפונית במאה הי"ח, מכיל מידע רב ומעניין על יחסו של סטיילס לעברית ועל שלבי התקדמותו בלימודה. כבר ביום השני לכתיבת היומן אנו מוצאים בו הערה לגבי העברית: "קראתי פרק בעברית". כמעט שלא עבר עליו יום, בלי שהקדיש שעות לקריאה בתנ"ך במקורו העברי. כך נהג שנים רבות, כפי שכתב ביומנו ב־1 בינואר 1771: "זה מספר שנים שאני

⁶⁰ PAJHS Vol. 18 (1900), p. 120.

⁶¹ הערה 50, עמ' 14–15. ⁶² שם, עמ' 16.

⁶³ טשארלס (הערה 10), עמ' 189. זילברשלג ערער על המסקנה, שסטיילס כתב עברית שוטפת. לדעתו התקשה סטיילס בכתיבה עברית, כמוכח משיבושים במכתב שכתב סטיילס לרב קריגל (להלן, הערה 70). ראה הערה 14, עמ' 39–40. ⁶⁴ הערה 50, עמ' 16.

נוהג לקרוא כל יום פרק אחד בערך בעברית⁶⁵. עם התקדמותו בלימוד העברית ציין את עיוניו במחקרם של פרשנים רבניים. בקטע היומן הנ"ל (1.1.71) ציין סטיילס, שהוא מעיין במיוחד בפירושי דוד קמחי. בשנת 1774 כתב ביומנו, שהוא קורא את תרגומי אונקלוס ויונתן במקור הארמי⁶⁶.

כאשר הגיעו רבנים לניו-פורט, נפגש אתם סטיילס ושוחח אתם על היהדות ומקורותיה, וכמובן גם על הלשון העברית וגם על נושא, שהעסיק אותו מאוד, והוא עניין עשרת השבטים האבודים⁶⁷. על פגישתו עם הרב משה בן דוד מפולין כתב ביומנו ב-10 בנובמבר 1972 דברים אלה: "שוחחנו ארוכות הן על מסעיו והן על הספרות הרבנית. הראיתי לו את 'הזוהר'... הוא העיר, שאם אני מסוגל לקרוא ספר זה, הרי שאני מומחה במדעי היהדות ובפילוסופיה העמוקה ביותר בעולם"⁶⁸.

ביומנו תיאר סטיילס פגישות ושיחות עם שישה רבנים⁶⁹. אחד מהם, שממנו למד הרבה ושגם השפיע מאוד על סטיילס, היה הרב

65. Dexter F.B. (Editor). *The Literary Diary of Ezra Stiles D.D.*

LLD, Vol. I, New York: Scribner, 1901, p. 82.

66. הערה 60, עמ' 121. 67. שם, עמ' 122–123.

68. הערה 65, עמ' 299. על עיונו ב"זוהר" כתב סטיילס ביומנו גם ב-1 בינואר 1773 (שם, עמ' 329).

69. רשימת הרבנים ושנות הפגישות אתם, אצל לֶבְסון, א"ל, חלוצים יהודים באמריקה: 1842–1848 (תרגום: ש' הלקין), כרך 2, ת"א: אמנות, תרצ"ג, עמ' 158.

חיים יצחק קריגל (1729–1777) יליד חברון⁷⁰. הוא היה שד"ר, שנסע לכמה מדינות והגיע גם ליבשת אמריקה. בשנת 1773 שהה בניו-פורט חמישה חודשים וחצי והתיידד מאוד עם סטיילס⁷¹. הם שוחחו שיחות רבות על היהדות ועל הלשון העברית, ובעזרתו שיפר סטיילס את העברית שלו (ובכללה הגייה של מלים מסוימות)⁷². ממנו קיבל סטיילס עידוד להעמיק ולהרחיב את ידיעותיו בלשון העברית ובתרבותה. זילברשלג היטיב לסכם במשפט אחד את השפעת קריגל על סטיילס: "צלו של קריגל ליוה את סטיילס כל ימי חייו"⁷³. גם לאחר שקריגל עזב את אמריקה, נמשך הקשר ביניהם באמצעות מכתבים, שנכתבו בדרך כלל בעברית. ביומנו של סטיילס (מיום 31 בדצמבר 1773) נאמר: "סיימתי מכתב עברי בן 22 עמודים אל הרב חיים יצחק קריגל"⁷⁴.

70. כשנת לידתו מצוינות 3 שנים: 1729, 1732, 1733. סטיילס כתב ביומנו, שקיבל מקריגל את תאריך לידתו (15.10.33). אולם על מצבתו צוין, שנפטר בגיל "מח" בשנת תקל"ז (1777), מכאן שנולד ב-1729. אלא שיש סברה, שהוא נפטר בגיל מ"ה, ובטעות קראו את החקוק על קברו "מ"ח". לפי זה נולד ב-1732, (עיין על כך: ספר חברון, ערך: ע' אבישר, ירושלים: כתר, 1970, עמ' 143). ואמנם ציין יערי את שנת לידתו 1732 (שלוחי ארץ ישראל, ירושלים: מוסד הרב קוק, 1977, עמ' 580).

71. וילהלם, י"ד. ר' יצחק קאריגאל מחברון בניופורט", חמדת ישראל (ערך: א', אלמליח, ירושלים: בית החולים הכללי משגב לדרך, תש"ו), עמ' 121–124.

72. הערה 14, עמ' 34. 73. עיין שם.

74. הערה 65, עמ' 423. מכתב עברי נוסף לרב קריגל נזכר שם, עמ' 589.

לאור האמור לעיל, אין אפוא תמה, שבטקס שערכה אוניברסיטת יל (1778), טקס השבעתו לנשיא, נשא סטיילס נאום עברי⁷⁵, וביומנו מצויות עדויות על נאומים נוספים שלו בעברית⁷⁶.

את אהבתו לעברית העביר סטיילס גם לבני ביתו ולתלמידיו. את בנו הבכור, עזרא (שנולד ב־11 במארס 1759), התחיל ללמד עברית בהיותו כבן עשר⁷⁷. גם את אשתו השנייה ואת בתו קציעה (נולדה בספטמבר 1760) לימד עברית⁷⁸. ביומנו מצויות עדויות על לימוד העברית של אשתו ושל בנו עזרא. ב־22 באפריל 1788 כתב: "היום סיימה אשתי לקרוא, לתרגם ולנתח ניתוח דקדוקי של מזמור א' בתהילים. היא התחילה ללמוד א"ב ודקדוק לפני שלושה שבועות וניתחה ניתוח דקדוקי כל מלה לפי שורשה ונטייתה"⁷⁹. על הצלחת בנו בלימוד העברית אנו קוראים ביומנו של סטיילס מיום 11 במארס 1773; הבן קרא באותו יום מ"ח מזמורי תהילים⁸⁰.

אהבתו הגדולה לעברית סייעה בידו גם בהוראת הלשון לתלמידיו. מסתבר, שעלה בידו להדביקם באהבה ללשון, ולפחות אחדים מהם עשו חיל רב בלימודם. על כך סיפר ביומנו, שבמשך פחות משבוע אחד לימד תלמיד שנה א' באוניברסיטה, שלא ידע צורת אל"ף, כמעט את כל הדקדוק העברי. וכן הצליח התלמיד בזמן קצר זה לתרגם את המזמור הראשון בספר תהילים⁸¹. הוא לימד את

75. הערה 50, עמ' 14. 76. שם, 101, עמ' 102.

77. שם, עמ' 17. 78. שם, עמ' 6.

79. שם, עמ' 68. 80. שם. 81. שם, עמ' 104.

תלמידיו גם דיבור עברי, והם שלטו גם בכך. ביומנו מצאנו עדויות, שתלמידיו הרצו בעברית בטקס סיום הלימודים שלהם⁸².

גם בראשית המאה הי"ט נמצאו בין הנוצרים יודעי עברית, כמו ג'ון סמית (ראש המחלקה לשפות שמיות במכללת דרמות), שחיבר בשנת 1803 ספר דקדוק עברי לתלמידיו, ואמרו עליו, ששלט בעברית, כאילו הייתה לשון האם שלו⁸³.